

VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA DESTRUKTIV XULQ- ATVORNING SHAKLLANISHI

Jumayeva Jamila Rustamovna

Qashqadaryo viloyati Koson tumani

MMTBga qarashli 99-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur mavzuda voyaga yetmaganlar o'rtasida destruktiv xulq-atvorning shakllanish sabablari, psixologik omillari va uning oldini olish yo'llari yoritiladi. Destruktiv xulq-atvor shaxsning o'ziga yoki atrofdagilarga zarar yetkazishga qaratilgan salbiy xatti-harakatlar majmuasi bo'lib, u o'smirlik davrida ko'proq uchrashi bilan xarakterlanadi.

Kalit so'zlar: destruktiv xulq-atvor, o'smir, psixologik omil, ijtimoiy muhit, agressiya, tarbiya, profilaktika.

KIRISH

Voyaga yetmaganlar o'rtasida destruktiv xulq-atvorning shakllanishi murakkab psixologik va ijtimoiy jarayon hisoblanadi. O'smirlik davri shaxsning ichki va tashqi muhitga nisbatan sezgir bo'lgan bosqichi bo'lib, bu davrda emotsional beqarorlik, mustaqillikka intilish va ijtimoiy bosim kuchayadi. Aynan shu omillar ba'zi hollarda salbiy xulq-atvorning shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Destruktiv xulq-atvorning asosiy sabablaridan biri — oilaviy muhitdagi muammolardir. Ota-onalar o'rtasidagi nizolar, e'tiborsizlik yoki haddan tashqari qattiq nazorat bolada ruhiy bosimni kuchaytiradi. Natijada u agressiya, qarshilik yoki befarqlik kabi salbiy xatti-harakatlarni namoyon qilishi mumkin.

Shuningdek, tengdoshlar ta'siri ham muhim rol o'ynaydi. Noto'g'ri guruhlariga qo'shilish, salbiy xulqli do'stlar bilan muloqot qilish o'smirning xulq-atvoriga sezilarli

ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy muhitdagi kamsitish, zo'ravonlik yoki chetlatilish ham destruktiv xulqni kuchaytirishi mumkin.

Psixologik jihatdan qaralganda, o'ziga past baho berish, ishonchsizlik, emotsional ehtiyojlarning qondirilmasligi ham salbiy xulq shakllanishiga olib keladi. O'smir o'z ichki muammolarini to'g'ri ifoda eta olmagan uchun ularni noto'g'ri yo'l bilan chiqarishga harakat qiladi. Zamonaviy axborot muhitining ta'siri ham inkor etib bo'lmaydi. Internetdagi agressiv kontent, noto'g'ri g'oyalar va salbiy namuna bo'ladigan materiallar voyaga yetmaganlarning ongiga ta'sir qilishi mumkin.

Destruktiv xulq-atvorning oldini olishda psixologik xizmatning o'rni juda muhimdir. Maktab psixologlari tomonidan olib boriladigan profilaktik ishlar, individual maslahatlar va guruhviy treninglar o'smirlarning emotsional holatini barqarorlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, oila va maktab hamkorligi, ijobiy muhit yaratish, bolani qo'llab-quvvatlash va uning fikrini tinglash ham muhim ahamiyatga ega.

Abu Rayhon Beruniy o'z asarlarida insonlar va xalqlarning ijobiy yoki salbiy urf-odatlarini, xulq-atvorining shakllanishida tabiiy muhitning hamda jug'rofiy omillarning ahamiyatini ko'rsatib berdi. Ibn Sinoning axloqiy qarashlari asosan «Axloq ilmiga doir risola», «Burch to'g'risida risola», «Nafsni pokiza tutish to'g'risida risola», «Adolat haqida kitob», «Turar joylardagi tadbirlar» singari asarlarida va o'z zamondoshlari bilan olib borgan munozara - yozishmalarida o'z aksini topgan.

Yusuf Xos Hojib tomonidan inson xulq atvoriga nisbatan o'ziga xos yondashuvda yaxshi xulq ham, yomon xulq ham, ikki xil bo'lishi mumkin: tug'ma va ijtimoiy muhit natijasida shakllangan xulq. Yusuf Xos Hojib axloqiy-falsafiy qarashlari bugungi kunda ham o'z qadrini yo'qotmagan, chunki u umuminsoniy, ma'naviy negizlarni o'rgatadi. Allomaning o'gitlariga tayangan holda biz ham yosh avlodni shunday ruhda tarbiyalashimiz lozim. Zero, jamiyatda axloq, odob yo'qolsa ma'naviy jihatdan kambag'al insonlar ommasi vujudga keladi. Xitoy faylasufi

Syunzak va qadimgi yunon faylasufi Aflotun insonda buzg'unchilik sari undovchi xususiyatlar mavjud ekanligini ta'kidlaganlar. Insondagi destruktiv xulq tabiati hozirga qadar psixologiya fanida hali yaxshi o'rganilmagan muammolardan biri sanaladi. Bu muammo XX - asrning o'rtalarida shakllangan.

Destruktiv xulq— jamiyatda qabul qilingan ijtimoiy xulq ko'rinishlariga zid bo'lgan, har qanday muqobil fikrlarni inkor etishga yo'naltirilgan xulq ko'rinishlari.

Destruktiv xulq - nafaqat insonda ma'lum bir ijtimoiy muammolarni, balki uning jismoniy sog'ligida ham muammolarni kelib chiqishiga sabab bo'lishi mumkin.

Destruktiv xulq ikki asosiy turlarda namoyon bo'ladi :

1. Delinkvent tur - jamiyatda qabul qilingan ijtimoiy huquqiy me'yorlarga qarama - qarshi bo'lgan xatti - harakatlarga xulqning yo'nalganligi (maishiy oilaviy nizolar, yo'l transport hodisalari, qo'pollik...);
2. Deviant tur - jamiyatda qabul qilingan axloqiy me'yorlarga qarama qarshi xulqiy ko'rinishlarni namoyon etish (alkogolizm, suitsid, narkomaniya, mehr muhabbatga ega bo'lmaganligi);

Destruktiv xulqning barcha ko'rinishlarida insonning ma'lum bir himoya reaksiyalari sifatida yuzaga kelsa-da, biroq, nerv sistemasida buzilishlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Destruktiv xulq bolalikdagi salbiy emotsional kechinmalar, ota - onaning bolaga nisbatan emotsional sovuqqonligi natijasida zarur vaqtlarda ulardan yetarli darajada mehr - muhabbatga ega bo'lmaganligi, nasliy omillar bo'lishi ham mumkin. Bundan tashqari quyidagi sabablar ham alohida e'tibor talab qiladi:

- Psixik sog'lomlik holati. Hayot davomida qo'zg'ovchi omillar ta'sirida
- o'zgarib turishi mumkin.
- Jismoniy sog'lomlik holati. Hayot davomida keskin yomonlashish mumkin, - natijada, inson hech qanday qonun-qoidalarga bo'ysunishni xohlamay qoladi.

- Kasbiy sohada muvaffaqiyatsizliklar. Bu holatlarda inson o‘zining noto‘kislignini, qo‘yilgan talabalarga javob bera olmasligini his etadi. Natijada o‘zo‘ziga baho berish darajasi pasayadi, ijtimoiy mavqeqini yo‘qotadi, o‘ziga bildirilgan e‘tirozlarni adolatsiz deb qabul qiladi.

- Maishiy moddiy muammolar.

- Alkogol yoki narkotik moddalarni iste‘mol qilish.

Hozirgi ijtimoiy psixologiyada destruktiv xulq shakllanishi bilan bog‘liq muammolar keng ko‘lamda tadqiq qilinayotganligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki, bugungi ijtimoiy taraqqiyot va odamlar ongining intensiv ravishda rivojlanib borishi, qolaversa har jihatdan murakkab bo‘lgan shaxs va shaxslararo munosabatlarning o‘ta murakkab ijtimoiy jarayon ekanligini inobatga olib har bir hodisaga alohida tahlillar asosida yondashuvning muqarrar ekanligini hayotning o‘zi yana bir bor tasdiqlamoqda.

Yoshlar xulq-atvorida uchraydigan salbiy illatlar: a) yoshlarda xulq og‘ishi va tarbiya buzilishi kelib chiqishining ijtimoiy-psixologik sabablari; b) xarakter aksentuatsiyasi va xulq og‘ishi, bolalar va o‘smirlarda xulq og‘ishining kelib chiqishida ijtimoiy muhit va oilaviy tarbiyaning o‘rni; d) bolalar xulq-atvoridagi salbiy og‘ishlar tipologiyasi va xulq og‘ishining shakllanishi; e) voyaga yetmaganlar o‘rtasida xulq og‘ishining oldini olish bo‘yicha profilaktik chora – tadbirlar; f) tarbiyasi qiyin bolalar bilan ishlash tadbirlari kabi bolalar va o‘smirlarda xulq og‘ishi va tarbiyadagi buzilishlarning oldini olish va ayrim tavsiyalar berish juda dolzarb ekanligi asoslandi .

Og‘ishgan xulqning xususiyatlari shaxsning o‘zi yoki atrofdagilarga ahamiyatli tarzda noturg‘unligi, ma‘naviy va moddiy zarar keltirish, jismoniy zo‘rluk va dard-alam yetkazish, sog‘ligining yomonlashishi bo‘lishi mumkin. Destruktiv xulq o‘zining eng keyingi ko‘rinishlarida hayot uchun bevosita xavf tug‘diradi. Masalan, hayot sifatini pasaytirgan holda real zarar keltirishi hisoblanadi. Bu mavjud tartibning suitsidal xulq, zo‘ravonlik jinoyatlari, “og‘ir” giyohvand moddalar

iste'mol qilish xulqlari. Zararning psixologik ko'rinishi o'sha odamning o'zi yoki uning atrofida qiladigan bo'lsak, radikal moyil bo'lgan shaxslar jamiyatni tubdan yangilashni maqsad qiladilar, bu esa ularda istiqbolli o'zgarishlarga sabab bo'ladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlar o'rtasida destruktiv xulq-atvor ko'p omilli muammo bo'lib, uni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. To'g'ri tarbiya, psixologik qo'llab-quvvatlash va sog'lom ijtimoiy muhit bu muammoning oldini olishda asosiy omillardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bahodirovna, S. N. (2023). FORMING CHILDREN'S IDEAS ABOUT
2. THE SIZE OF OBJECTS AND THEIR MEASUREMENT. *Oriental Journal of*
3. *Academic and Multidisciplinary Research*, 1(3), 102-107.
4. Bahodirovna, S. N. (2023). KINDERGARTEN, SCHOOL AND
5. FAMILY PARTNERSHIP IN TEACHING CHILDREN IN
6. MATHEMATICS. *American Journal of Public Diplomacy and International*
7. *Studies* (2993-2157), 1(10), 383-388.
6. Bahodirovna, S. N. (2023). Organization Forms of the Development of Primary
8. Mathematical Concepts in Children. *American Journal of Public Diplomacy and*
9. *International Studies* (2993-2157), 1(10), 138-143.
7. Сайфуллаева, Н. Б. (2022). Методы определения потребностей
8. обучающихся в процессе использования облачных технологий в
9. образовании. *Universum: технические науки*, (2-1 (95)), 57-59.
8. Сайфуллаева, Н. Б., & Марданова, Ф. Я. (2021). научно-методические
9. основы организации самостоятельной работы по высшей математике.
10. *Проблемы науки*, (4 (63)), 84-87.

9. Сайфуллаева, Н. Б., & Мурадова, Я. М. (2020). Пути эффективного использования методов обучения математике в начальных классах. In *EUROPEAN RESEARCH* (pp. 121-123).